

Joan LLINÀS SUAU
Universitatea din București

FONETICĂ ȘI FONOLOGIE ÎN ÎNSUȘIREA LIMBILOR STRĂINE: CAZUL LIMBILOR ROMÂNĂ, CATALANĂ ȘI SPANIOLĂ

Abstract : *The purpose of this paper is, on one hand, to present some of the most common pronunciation mistakes made by speakers of Romanian, Catalan and Spanish when learning the other two languages. On the other hand, it aims to emphasize the role of perception in the acquisition of second languages and the need to make a distinction between the phonetic and the phonological level, as long as it seems to be proved that universal principles apply in the case of SLA.*

Key-words: *pronunciation mistakes, perception in the acquisition of second languages, phonetic level, phonological level*

În ultimii cincisprezece ani s-a produs o creștere a interesului în domeniul însușirii limbilor străine¹, îndeosebi în ceea ce privește implicațiile pedagogico-didactice ale cercetărilor. Dintre toate aspectele cercetate, se poate afirma că fonetica și fonologia sunt componentele care trezesc un interes mai scăzut, probabil din cauza faptului că de obicei ele nu provoacă neînțelegerea textului pronunțat. Ne propunem să prezentăm în continuare câteva dintre concluziile la care s-a ajuns privind aceste componente aplicate la limbile RO, CAT și ESP ca L2. De asemenea, ne propunem să scoatem în evidență nevoia de a deosebi nivelul fonetic de cel fonologic în procesul ÎLS.

1. Fonetică: segmente neexistente în L1

Analiza ce urmează se limitează la fonemele limbilor studiate, lăsând la o parte alte aspecte, cum sunt de empu fonetica sintactică, accentul și intonația (trăsături suprasegmentale). Este, de asemenea, o încercare de a deosebi procesele fonologice de cele mai ales fonetice.

1.1. Pronunțarea segmentelor fonice neexistente în L1

Aceasta constituie una dintre trăsăturile mai evidente și mai ușor de observat: cei care învață o L2 întâmpină dificultăți în pronunțarea sunetelor care nu există în L1 lor. Astfel, segmentele care nu există în L1 nu se vor pronunța în L2.

1.1.1. Consoane

Se prezintă în următorul tabel consoanele care nu există în una sau două din celelalte limbi discutate în acest articol:

ROMÂNĂ	CATALANĂ	SPANIOLĂ
ch		
gh		
v		
j	j	
3	3	

¹ ÎSL (Însușirea Limbilor Străine) traduce termenul englez SLA (*Second Language Acquisition*). În continuare vor fi folosite și următoarele abrevieri: L1 = limba maternă, L2 = limba/limbile străină/e, RO = limba română, CAT = limba catalană și ESP = limba spaniolă.

z	z	
d _s	d _s	
ts		
h		
gz	gz	
	λ	λ
	μ	μ
	ř	ř
		θ
		x

Tabel 1: Consoanele care nu există în una sau două dintre limbile analizate ¹

După cum reiese din acest tabel, nu se includ diferitele alofone ale unui fonem (de exemplu, alofonele fricative [β] – [δ] – [γ] ale ocusivelor sonore în CAT și ESP) ci numai fonemele; criteriul care stă la baza unor astfel de tabele este, deci, unul fonologic.

1.1.2. Vocale, diftongi și hiaturi

Același principiu se aplică și în cazul vocalelor:

ROMÂNĂ	CATALANĂ	SPANIOLĂ
∂	∂	
î		
	è	
	ò	

Tabel 2: Vocalele care nu există în una sau două din limbile analizate

În acest tabel s-au luat în considerare inventarelele fiecărei limbi în ansamblu, pentru CAT nedeosebind sistemul vocalic accentuat (/ a /, / e /, / è /, / i /, / o /, / ò / și / u /) de cel neaccentuat (/ ∂ /, / i / și / u /).

De asemenea, acest principiu se va aplica și în cazul diftongilor și al hiaturilor; din nou ne aflăm în fața unei situații în care se pronunță aceste unități după modelul L1. În cazul limbilor considerate, deosebirea cea mai marcată se produce în cazul diftongilor *ea* și *oa* care apar în limba română; aceste combinații în celelalte două limbi neconstituind niciodată diftong (cel puțin în modelul standard de limbă). Pentru analiza ce se propune și în lipsa unor studii pe acest subiect nu vom lua în considerare gradul de percepție a acestor unități de către nativi.

DIFTONGI CRESCĂTORI			DIFTONGI DESCRESCĂTORI		
RO	CAT	ESP	RO	CAT	ESP
ja		ja	iw	iw	
je		je	∂w	∂w	

¹ Se folosesc în continuare următoarele semne fonetice: *ch* și *gh* pentru ocusivele velare surde și, respectiv, sonore palatalizate ale RO; *μ* pentru consoana nazală palatală a CAT și RO; *ř* și *r* pentru vibrantele multiplă și, respectiv, simplă ale CAT și RO; *î* pentru vocala centrală închisă a RO și *è* și *ò* pentru vocalele *e* și *o* deschise ale CAT. Pentru analiza ce se propune nu se ia în discuție caracterul lor fonematic, nici în cazul sunetelor / ks / și / gz /.

jo		jo	îw	
ju		ju	ij	
	we	we	uj	ij
	wo	wo	ôj	uj
		wi	îj	uw
ea				
eo				
oa				

Tabel 3: Diftongii și hiaturile care nu există în una sau două din limbile analizate

În sfârșit, trebuie semnalat, îndeosebi în ceea ce privește diftongii și hiaturile, faptul că nerostirea lor corectă nu face ca textul să fie de neînțeles și nu este în legătură cu nivelul general în L2

1.1.3. Rolul ortografiei

Ortografia, de asemenea, poate avea un anumit rol atunci când procesul de învățare a L2 este unul formal, care se desfășoară într-un mediu aloglot. Astfel, deoarece în CAT și ESP se folosește litera *v*, la vorbitorii de RO apare tendința de a opune *b* și *v* când de fapt se pronunță ca / *b* /. De asemenea, la nivelul de începător, vorbitorii de RO tind să pronunțe litera *h* din CAT și ESP precum în RO, pe când ea nu reprezintă nici un sunet în amândouă limbile. Tot la începători poate apărea uneori și rostirea literei *z* din ESP ca / *z* / din RO. Despre acest rol al ortografiei în cazul vorbitorilor de CAT și ESP nu ne pronunțăm din cauza lipsei de date. În afară de cazul lui *v*, restul cazurilor dispar pe măsură ce se fac progrese în învățarea CAT și ESP.

1.2. Rolul percepției în rostirea corectă a segmentelor neexistente în L1

Cercetările în acest domeniu au scos în evidență rolul percepției în rostirea (însușirea) acestor segmente. După cum s-a spus, acest *defect* se datorează aparent cel mai probabil faptului că, de fapt, atunci când ascultăm o limbă străină “ascultăm” prin intermediul sistemului fonologic al L1. Unii autori propun că la primele ședințe de contact cu o nouă limbă ar trebui pus accent mai mult pe abilitățile în percepția noii limbi precum copiii mici, care încep să vorbească după o lungă expunere la L1.

Dacă această legătură între rostire – percepție se dovedește a fi adevărată, acest lucru înseamnă că studenții sau cei care învață o L2 trebuie mai întâi, înainte de a fi capabili să pronunțe aceste segmente, să recunoască caracterul opozitiv (contrastiv) al acestora, adică valoarea lor fonologică. Pe de altă parte, acest procedeu ar constitui o cale de a rosti greșit anumite segmente din cauza codului scris (ortografie).

2. Fonologie: alegerea unui fonem din L1 pentru a înlocui un fonem necunoscut al L2

Majoritatea studiilor despre ÎLS nu iau în considerare, în general, rolul componentei fonologice, ele oprindu-se la nivelul fonetic. Propunem în continuare o analiză a unor fenomene care scot în evidență rolul fonologiei în ÎLS.

Ne vom referi aici la faptul că persoanele care învață o L2, în special în primele etape ale acestui proces, înlocuiesc segmentele din L2 care nu există în L1 lor cu un segment din L1. Suntem de părere că alegerea finală se bazează mai mult pe un criteriu fonologic decât fonetic întrucât individul nu face apel la repertoriul de alofone al L1. De pildă, în ESP / *z* / nu există ca fonem dar există ca alofon atunci când / *s* / este urmat de o consoană [+sonoră] (*desde* rostit [dez'de]). În acest caz, vorbitorii de ESP atunci când învață RO sau CAT nu deosebesc / *s* / de / *z* / și asimilează / *z* / în / *s* / în mod spontan. Acest fapt ne face să credem că alegerea segmentului înlocuitor al celui neexistent în L1 este un proces

preponderent fonologic și mai puțin fonetic, întrucât vorbitorul apelează la inventarul de foneme (unități abstracte) și nu de alofone (sunete).

2.1. Consoanele

Prezentăm în tabelul 3 consoanele alese de vorbitori pentru a înlocui fonemele consonantice neexistente în L1 lor.

RO > CAT	RO > ESP	CAT > RO	CAT > ESP	ESP > RO	ESP > CAT
λ > j, li μ > nj ř > r	λ > j, li μ > nj ř > r θ > s x > h	ch > k gh > g v > b ts > tΣ h > X	 θ > s x > k	ch > k gh > g v > b j > tʃ s > tʃ z > s d_s > tʃ ts > tʃ h > x gz > ks	 j > tʃ s > tʃ z > s d_s > tʃ gz > ks

Tabel 4: Asimilarea consoanelor neexistente în L1

În cazul limbii CAT trebuie semnalat că faptul că vorbitorii se află într-o situație de bilingvism CAT – ESP explică asimilarea lui RO / h / în / x /; de asemenea, asimilarea / x / > / k / se dă astăzi practic numai la populația CAT de peste 50 de ani, în timp ce asimilarea / θ / > / s / se poate da atât în acest segment al populației cât și în zonele non-urbane.

2. 1. 1. Consoane sonore la sfârșitul cuvântului în RO

2.1.1.1. Alofonele fricative ale / b /, / d / și / g / în CAT și ESP

Consoanele oclusive sonore / b / - / d / - / g / prezintă alofone fricative în CAT și ESP în majoritatea contextelor posibile. În RO, în schimb, aceste consoane au un singur alfon oclisiv. Astfel, vorbitorii RO le vor pronunța mereu oclusive (mai ales la începutului procesului de expunere la L2); CAT și ESP, în schimb, le pronunță în RO ca oclusive sau fricative după modelul L1. Din nou valoarea fonologică nulă a alofonelor [β] – [δ] – [γ] în CAT și ESP îi determină pe vorbitori să nu deosebească (atât din punct de vedere al rostirii cât și al percepției) rostirea oclisivă sau fricativă în RO.

2.1.1.2. Distribuția oclusivelor la sfârșitul cuvântului (precedate de o vocală)

Spre deosebire de RO și CAT, în ESP nu există consoane oclusive (sonore sau nu) la sfârșitul cuvântului, cel puțin în lexicul moștenit¹. În ceea ce privește CAT, în această limbă oclusivele sonore apar la sfârșitul cuvântului, dar până la nivelul fonetic se aplică o regulă de asurzire. Aceste consoane devin sonore când nu se mai află în această poziție din cauza morfologiei (derivarea cuvintelor), după cum arată următoarele exemple:

fonologic	/θ'brig/	/'arθb/	/'kandid/
fonetic	[θ'βrik]	['arθp]	['kaɲdit]

¹ Aceste consoane pot apărea în cuvinte împrumutate (*complot*) sau în anumite onomatopee (*tic-tac*, pentru sunetul ceasului).

derivat	[ð βri'ɣa]	[ð'raβik]	['kaŋdiðð]
---------	------------	-----------	------------

Astfel, vorbitorii CAT la sfârșitul cuvântului pronunță oclusivele sonore ca surde fiindcă, de fapt, nu sunt capabili să le deosebească în această poziție la nivelul fonetic. În ceea ce privește limba spaniolă, vorbitorii ESP nu întâmpină dificultăți în acest punct (pronunțarea oclusivelor surde la sfârșitul cuvântului).

2.1.1.3. RO / z / la sfârșitul cuvântului

Pentru a explica rostirea [s] de către CAT și ESP rămâne valabilă explicația paragrafului precedent pentru CAT; ca și în cazul anterior, ne aflăm în fața unui / z / fonologic căruia i-se aplică o regulă de asurzire la nivelul fonetic.

fonologic	/'gaz/
fonetic	['gas]
derivat	['gazus]

În cazul ESP, / z / este înlocuit sistematic cu [s].

2.1.1.4. Teoria marcării

Pentru a oferi o explicație la fenomenele descrise în X1.1.1., X.1.1.2. și X.1.1.3. s-a recurs la teoria marcării. Conform acestei teorii (care deosebește între structuri marcate și nemarcate) apariția oclusivelor surde (/ p /, / t /, / k /) ar constitui o structură nemarcată, universală, accesibilă, deci, pentru oricine, indiferent de existența ei în L1. La fel și în cazul lui / s /. În schimb, prezența oclusivelor sonore la sfârșitul cuvintelor ar fi o structură [+ marcată], precum și prezența lui / z /. Dovada ar fi că vorbitori de ESP (limbă în care oclusive nu apar în poziția finală a cuvintelor) pot pronunța oclusive surde în această poziție, dar nu oclusive sonore, iar vorbitorii CAT nu pronunță în RO L2 aceste consoane ci le rostesc surde, cu toate că în CAT, după cum am expus mai sus, aceste consoane există la nivelul fonologic, la nivelul fonetic ele pronunțându-se surde.

2.2. Vocalele

În următorul tabel se prezintă alegerea (asimilarea) pentru vocalele neexistente în L1:

RO > CAT	CAT > RO	ESP > RO	ESP > CAT
ð > ð	ð > a	ð > a	è > e
è > e	î > u	î > u	ò > o
ò > o			ð > a

Tabel 5: Asimilarea vocalelor neexistente în L1

După cum se vede, vorbitorii înlocuiesc vocalele noi ale L2 cu vocala din L1 cu un timbru mai asemănător cu cel al noii vocale. Nu ar trebui uitată influența ortografiei în cazul învățării formale, cu toate că nu constituie subiect al acestui studiu. De asemenea, pentru asimilarea / ð / > / u / în cazul CAT > RO nu trebuie uitată posibila influență a ESP din pricina situației de bilingvism.

2.2.1. Cazul vocalei / ð / în RO și CAT

Din punct de vedere fonetic, al existenței (inventar de sunete), [ð] este o vocală a RO și a CAT. Am putea concluziona, deci, că vorbitorii de CAT nu vor întâmpina probleme în rostirea lui. Observațiile făcute ne fac însă să infirmăm această concluzie. De fapt, în RO această vocală constituie un fonem în timp ce în CAT ea este produsul fenomenului de neutralizare a vocalelor / a /, / è / și / e / în [ð] atunci când ele se află în poziția neaccentuată, acest fapt însemnând că îi lipsește valoarea contrastivă, trăsătură considerată ca fiind determinantă în acordarea valorii fonologice. Astfel, vorbitorii CAT nu vor asocia fonemul / ð / din RO cu vocala CAT [ð] deoarece aceasta în CAT nu posedă valoare fonologică. Cu toate că și în RO sunt anumite cazuri de reducere vocalică, nu toate cazurile

cu prezența lui [ð] se explică prin această regulă; în plus, sunt cazuri în RO în care un [ð] produs al reducerii primește accentul cuvântului. Cât despre rostirea lui de către RO, nu credem că prezintă probleme datorita existenței acestei reduceri și în limbă română. Totuși, în lipsa unei cercetări pe acest subiect pe baza unor experimente, nu ne pronunțăm definitiv asupra acest subiect ci doar prezentăm o ipoteză de lucru.

3. Concluzii

A fost prezentată o descriere a dificultăților întâmpinate de vorbitorii cu diferite L1 (RO, CAT și ESP) în rostirea segmentelor neexistente în L1 lor. Ca factor decisiv în aceste aparente greșeli s-a propus neperceperea lor, ceea ce are implicații fonologice: înainte de a pronunța un segment într-o L2 care nu există în L1, studentul va trebui să fie capabil de a percepe caracterul lui contrastiv în aceea L2.

S-a încercat de asemenea punerea în evidență a proceselor fonologice implicate în ÎLS pe baza emplelor furnizate în aceste trei limbi, întrucât de cele mai multe ori nu se face diferența dintre nivelul fonetic și cel fonologic în cercetarea ÎLS.

Bibliografie :

- BADIA i M., A. M., *Gramàtica de la llengua catalana*, Proa, Barcelona, 1995
- BRADLOW, A.R. et al., *Training Japanese listeners to identify English /r/ and /l/: Some effects of perceptual learning on speech production*, Journal of the Acoustical Society of America, 101, 2299-2310, 1997
- BROSELOW, E., Chen, S., Chilin, W., *The emergence of the unmarked in second language phonology*, SISLA, vol. 20, nr. 2, pp. 261-280, iunie, 1998
- CARLISLE, R.S., *Markedness and environment as internal constraints on the variability of interlanguage phonology*, în *First and second language phonology*, 223-249, Singular Publishing Group, San Diego, 1994
- COTEANU, I., *Gramatica de bază a limbii române*, Garamond, București, 1982
- ECKMAN, F.R., *Markedness and the contrastive analysis hypothesis*, Language Learning, 27, 315-330, 1977
- FERNÁNDEZ, S., *Interlengua y análisis de errores en el aprendizaje del español como lengua extranjera*, Edelsa Grupo Didascalía, Madrid, 1997
- FLEGE, J., *The pronunciation of "new" and "similar" phones in a foreign language: Evidence for the effect of equivalence classification*, Journal of Phonetics, 15, 47-65, 1987
- KECSKES, I., Papp, T., *Foreign language and mother tongue*, NJ, Erlbaum, 2000
- LIBERMAN, A., M., Mattingly, I.G., *A specialization for speech perception*, Science, 245, 489-494, 1989
- MAJOR, R. C., *Interlanguage Phonetics and Phonology*, SISLA, Vol. 20, nr. 2, 131-137, Cambridge University Press, New York, 1998
- MALMBERG, B., *La fonética*, Ed. Universitaria de Buenos Aires, Buenos Aires, 1976
- MARC DE REFERÈNCIA EUROPEU PER A L'APRENTATGE, L'ENSENYAMENT I L'AVALUACIÓ DE LLENGÜES, Council of Europe, 2001, <http://www.llull.com>
- MARTINET, A., *Éléments de linguistique générale*, Librairie Armand Colin, Paris, 1960
- MORENO F., F., *Producción, expresión e interacción oral*, Arco Libros, Madrid, 2002
- NAVARRO T., T., *Manual de pronunciación española*, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Madrid, 1990
- QUILIS, A. FERNÁNDEZ, J.A., *Curso de fonética y fonología españolas*, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Madrid, 1992
- REINHEIMER R., S., *Probleme ale fonologiei si foneticii romanice comparate*, Editura Universității București, București, 1975
- SALA, M. (coordonator), *Enciclopedia limbii române*, Academia Română, Institutul de Lingvistică Iorgu Iordan, București, 2001

VASILIU, E., *Fonologia limbii române*, Editura Enciclopedica, București, 1965
WODE, H., *The development of phonological abilities*, în *Progression and regression in language: Sociocultural, neuropsychological and linguistic perspectives* (415-438), Cambridge University Press, New York, 1993